

Зінчук Т.*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ

Ключові слова: агробізнес, аграрний сектор, аграрна політика, агрохолдинг, багатофункціональність сільського господарства, Європейський Союз (ЄС), Спільна аграрна політика ЄС (САП ЄС), сільський розвиток.

Мета дослідження: аналіз та обґрунтування напрямів сучасної і перспективної аграрної політики ЄС як стимулюючого чинника формування системи агробізнесу у контексті майбутніх європерспектив України.

Методи дослідження. Монографічний (опрацювання досвіду інтеграції аграрного бізнесу окремих країн-членів ЄС до норм і вимог Європейського Союзу); аналітичний (аналіз пріоритетів САП ЄС та її впливу на ефективність аграрного бізнесу); статистичний (збір та обробка статистичної інформації щодо результатів САП ЄС в агробізнесі); історичний (хронологія та соціально-економічна значимість історичних етапів розвитку сільського підприємництва).

Основні результати дослідження. Протягом останнього десятиріччя акценти розвитку світової економіки все більше зосереджуються на, у минулому, традиційно периферійній, відсталій, забитій галузі сільського господарства. З економічного «баласту» аграрний сектор перетворюється у лідера, акумулюючого значний фінансовий капітал, передові інноваційні технології, інвестиційні ресурси, потужний виробничий і людський потенціал, професійний менеджмент та соціально орієнтований маркетинг.

Країни ЄС, як і переважна частина інших розвинених країн світу, відносять стан сільського господарства до питання пріоритетної, так званої «високої політики». При забезпеченні конкурентних переваг та продовольчої безпеки аграрний сектор економіки країнах-членах ЄС стає джерелом економічного зростання та напрямом мінімізації негативних наслідків глобалізації. Водночас, інституційне визнання та реалізація багатофункціональної ролі сільського господарства (виробничої та невиробничої) створює сприятливі передумови для сільського підприємництва, що, у свою чергу, є рушійної силою розвитку економіки села.

Сьогодні ЄС є одним з найпотужніших в світі виробників, споживачів та імпортерів сільськогосподарської продукції. У 2010 р. обсяг експортованої агропродовольчої продукції цього інтеграційного об'єднання склав 91 млрд євро (2-е місце в світі після США), а імпортованої – 83 млрд євро (1-е місце в світі). У структурі експорту ЄС переважає готова сільськогосподарська продукція з високою доданою вартістю, на яку припадає 60% від усього експорту сільськогосподарської продукції ЄС. Передові позиції ЄС в агровиробництві та в системі світової торгівлі головним чином обумовлені особливими умовами розвитку агробізнесу, що закладені як результат запровадження Спільної аграрної політики (англ. Common agricultural policy) ЄС.

Формування і розвиток як фермерства, так і потужних, вертикально інтегрованих агроформувань з високим рівнем диверсифікації діяльності є характерною ознакою роз-

* доктор економічних наук, професор Житомирського національного агроекологічного університету

витку аграрного бізнесу в ЄС. Засвоєна на франко-німецькій вісі, євроінтеграційна модель з моменту свого утворення, однією з ключових цілей визначила продовольчу безпеку та самозабезпеченість агропродовольчою продукцією населення країн-членів. Відповідно до Римської угоди визначалися стратегічні орієнтири САП ЄС: високий рівень конкурентоспроможності агропродовольчої продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках, помірні ціни, стабільність ринків, забезпечення можливостей для розширення пропозиції сільськогосподарської продукції, суттєва державна підтримка.

Незважаючи на суттєві зміни в основних засадах САП ЄС, які продовжується дотепер, постулати цієї політики залишаються майже без змін та поєднують соціальні, екологічні та економічні елементи. При цьому основними суб'єктами агробізнесу традиційно виступають фермерські господарства, різні за своїми розмірами, але однакові за метою – досягнення високих рівнів прибутку та добробуту населення.

Нові стратегічні орієнтири САП ЄС, що розробляються на період 2013-2017 рр., суттєвим чином посилюють роль агробізнесу та визначають такі ключові сфери регулювання та підтримки аграрного сектора економіки: 1) підвищення конкурентоспроможності сільського господарства (за рахунок модернізації аграрного виробництва, інноваційного розвитку агробізнесу, впровадження інформаційних технологій, підтримки виробництва нових видів агропродовольчої продукції, підтримки кооперації агротоваровиробників); 2) забезпечення екологічного ведення сільського господарства та захист природного навколишнього середовища (завдяки державній підтримці процесу впровадження енергозберігаючих технологій, збереження водних, земельних і лісових ресурсів, мінімізація шкідливого впливу агробізнесу на природно-кліматичні умови, розвиток альтернативних джерел енергії); 3) посилення багатofункціональної ролі сільського господарства, стимулювання несільськогосподарської зайнятості та забезпечення добробуту населення на сільських територіях (через державну підтримку малого і середнього бізнесу, розвиток туризму, збереження ландшафтів, інфраструктурне забезпечення бізнесу тощо). Нові виклики, які, насамперед, враховані при реформуванні САП ЄС пов'язані зі змінами клімату, екологічними катастрофами, новими непередбаченими масштабами і наслідками економічних і продовольчих криз.

Усі запропоновані рішення мають одну загальну особливість: вони потребують збільшення системи витрат суб'єктів агробізнесу та скорочення економічного ефекту від прямих виплат. Удосконалення механізму управління виплатами, які поглинають щорічно у середньому 40 млрд євро бюджету ЄС (або 45%), є кардинальним кроком реформ САП. Тільки у 2010 р. ЄС виділив фермерам близько 58 млрд євро, що становить 41% загального бюджету Євросоюзу. Коригування САП ЄС у форматі зниження рівня прямих бюджетних виплат спровокувало створення добре організованого як на національному, так і на рівні ЄС, аграрного лобі, яке представляє інтереси сільськогосподарських підприємств, індустрії сільськогосподарських поставок і значної частки переробних харчових підприємств. Політична система таких країн-членів ЄС, як Німеччина та Франція, надає великого значення системі захисту інтересів аграрного бізнесу та через свої інструменти мінімізує загрози зниження середньорічних доходів фермерів. Безперечно, фермери і надалі залежатимуть від фінансової підтримки, оскільки, навіть незважаючи на величезні структурні зміни в аграрному секторі, аграрії мають вкрай низьку динаміку зростання доходів.

Фактори, які визначали та продовжують формувати механізм функціонування аграрної політики в ЄС можуть бути найкращими індикаторами того, за яким напрямом розвиватиметься аграрна політика України стосовно створення умов для аграрного бізнесу, наскільки вона буде подібна до САП ЄС, або відмінна від неї. Запровадження десятками

років напрацьованих в ЄС схем реформованої САП з одного боку, розширює можливості для забезпечення ефективності вітчизняного аграрного бізнесу, з іншого боку, посилює ступінь ризику у виборі пріоритетів його розвитку.

Тенденції розвитку бізнесу, що визначилися в агропромисловому комплексі України, останнім часом складаються на користь великотоварних, економічно потужних бізнес-структур, типовими представниками яких стали принципово нові типи організації аграрного бізнесу – агрохолдинги (агроформування), у структурі яких обов'язковим є аграрне виробництво як один із ключових напрямів діяльності та значний масштаб діяльності з резервами збільшення [1, с. 104-105]. Вони мають істотні переваги над підприємствами малого та середнього бізнесу та характеризують принципово новий тип учасника аграрного виробництва (або агробізнесу). До характерних рис агрохолдингів слід віднести максимальне використання капіталістичного типу виробництва, значну капіталізацію виробництва, залучення великих обсягів іноземних інвестицій, розширений маркетинг та розвинуту логістику, професійний менеджмент, впровадження і використання енергозберігаючих технологій та інші.

Серед 20 найбільших з них розмір земельних угідь варіює в межах 50-250 тис. га, а їх середній розмір в межах зазначеної кількості становить близько 115 тис. га. При цьому в Україні вже існує більш, як 35 холдингів, які мають в своєму активі понад 25 тис. га земельних угідь. В стратегії їх розвитку на майбутні 3-5 роки планується збільшення кількості орендованих земель на 35-43%. І це не межа. Лідерами землекористування, що мають понад 150 тис. га, на сьогодні залишаються: ТОВ «Українські аграрні інвестиції», які мають понад 250 тис.га і працюють у вісімнадцяти областях України; ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча», що контролює біля 240 тис.га землі та понад 67 колишніх сільськогосподарських підприємств; «Ленд Вест», що хазяйнує на Заході України (184 тис.га); агрохолдинг «Мрія» (понад 150 тис.га). Ще біля десяти агрохолдингів мають в своєму розпорядженні більш ніж 100 тис.га. та ще ж стільки ж, які мають більше 45 тис.га. При цьому представництва агрохолдингів є в кожній області України без винятку. Найбільше їх на Заході, Сході та в Центрі України, в той час як на Півночі та Півдні їхня кількість є дещо меншою. В цілому ж, сім агрохолдингів, які функціонують в Україні, за два з половиною роки залучили інвестицій в розмірі близько 850 млн. дол. [2, с. 11-12].

Аналізуючи виробничий напрямок агрохолдингів, слід відзначити, що здебільшого їх діяльність спрямовано на виробництво зернових та олійних культур, виробництво сировини для власної переробної промисловості (цукрові буряки, молоко, м'ясо великої рогатої худоби, свиней, птиці тощо).

Проте, розвиток даних формувань на селі викликав і нові проблеми, серед яких варто виділити такі, як ігнорування агрохолдингами інтересів жителів сіл, руйнування інфраструктури сільських територій, знищення всякого роду конкуренції, відтік сільського населення з сільських територій, соціальну незахищеність селянства та багато інших. Крім цього поступово і впевнено великий бізнес витісняє малий і середній бізнес з сільських територій, не сприяє використанню їх потенціалу та, відповідно, віддаляє можливості адаптації форм господарювання у аграрному секторі до існуючих в ЄС.

Висновки. Маючи сьогодні значні ресурси для ефективного функціонування агробізнесу, соціально-економічний розвиток аграрного сектора економіки України значно поступає країнам ЄС за рівнем конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, станом екологічної безпеки, ефективністю та спрямуванням державної підтримки, підходами до забезпечення пріоритетів сільського розвитку тощо. Все це вимагає нових під-

ходів до становлення і розвитку системи агробізнесу і, відповідно, використання економічного, людського та природно-ресурсного аграрного потенціалу країни.

Література

1. Єранкін О.О. Маркетинг в АПК України в умовах глобалізації: монографія / О.О. Єранкін. – К.: КНЕУ, 2009. – 419 с.
2. Садовник О.В. Сучасні тенденції розвитку агрохолдингів в Україні / О.О. Садовник // Вісник СНАУ, Серія “Економіка та менеджмент”. – Випуск 4. – Суми, СНАУ, 2009. – С. 10-14.